

TARİHÇİ TITUS LIVIUS VE TARİHİNİN BİRİNCİ KİTABININ ÖNSÖZÜ

MELİHA KULAOĞLU

Titus Livius İ.Ö. 49 yılında bir kuzey İtalya şehri olan Patavium'da doğmuştur. Hali vakti yerinde bir aileye mensup olduğu tahmin edilir. Doğduğu şehir olan Patavium'da büyümüş, tahsilini orada tamamlamış ve İ.S. 17 yılında orada ölmüştür. Eski çağlarda halkının, geleneklerine bağlı oluşu ile ün yapmış bir şehir olan Patavium'un, vatan sevgisi ile dopdolu olan Livius üzerindeki tesiri, onun dürüstlüğü ve tanrılara karşı duyduğu saygıda olduğu gibi dilinde de kendini göstermektedir. Bu yüzden tenkitçi Asinius Pollio, O'nu uslûbunda Patavinitas, yani Patavium ağzı bulunması ile suçlandırmaktadır. Ailesinden pek bahsetmez. Bir kızı ve bir oğlu olduğunu biliyoruz. Ömrünün büyük bir kısmını doğduğu şehirde geçirmiş, zaman zaman da Roma'ya gitmiştir. Pompeius taraftarı olmasına rağmen Augustus ile de dostluk tesis etmiştir. Augustus, Pompeius'a olan sempatisinden dolayı ona istihza ile Pompeianus (= Pompeius taraftarı) demişse de, çalışmaları ile yakından ilgilennemekten geri kalmamıştır.

Yazar olarak felsefe ve hitabet ile de ilgilenmiş olan Livius, tarih alanında ün yapmıştır. O, Roma'nın kuruluşundan kendi zamanına kadar geçen olayları içine alan büyük bir eser yazmayı plânlamış ve hemen hemen bütün hayatını buna vakfetmiştir. 142 kitaplık bu büyük eserde, Aeneas'ın İtalya'ya ayak basışı ile başlayıp İ.Ö. 9 yılına kadar geçen olayları anlatır. İhtimal Livius, Augustus'un ölümüne kadar geçen olayları anlatmak istiyordu. Demek oluyor ki, eserini tamamlamadan ölmüştür. 142 kitaplık bu büyük eserden bize ancak 35 kitap kalmıştır.

Livius'u Roma topluluğunun tarihini yazmaya sevkeden âmil, onun üstün vatan sevgisidir. Devrinin ahlâk düşüklüğünün baskısından, şan ve şerefle dolu Roma tarihini tetkik etmek suretiyle kurtulacağına inanıyordu. Ayrıca, Roma tarihini tetkik etmekle, bir yandan Roma'nın çok küçük bir başlangıçtan gelişerek çok

kuvvetli bir devlet haline gelmesinin nasıl mümkün olduğunu, diğer yandan, kuvvetli Roma milletinin o günkü ahlâk düşüklüğüne nasıl duçar olduğunu vatandaşlarının gözü önüne serme imkânını bulacaktı.

Hayatının biricik gayesi olan bu eseri yazarken baş vurduğu kaynak sayısı sınırlıdır. Olaylar hakkında hüküm verirken vesikalara dayanacak yerde Romalılara, asillere karşı duyduğu aşırı sevginin tesiri altında kalmıştır. Annalistlerin eserlerine dayanarak, milli bir gururla anlattığı başlangıç devri olaylarında gerçeği söylemeğe gayret etmiş olmasına rağmen aşırı vatan sevgisi genellikle onu yanıltmış, Roma'nın davranışını haklı, düşmanları haksız göstermek gibi yanlış yollara sevk etmiştir. Eserinde tekrarlar, karışıklıklar ve çelişmeler pek boldur. Asla devlet memuriyeti yapmadığı için, devlet işleri hakkında tam bir bilgiye sahip olmadığı gibi askerliğe de yabancı kalmıştır; eserlerindeki savaş tasvirlerini ele aldığı kaynaklara göre yapmıştır. Coğrafya alanında da güvenilir bir bilgiye sahip değildir. Bu yüzden bahsettiği yerlerin harita üzerinde tesbiti güçlük yaratmaktadır. Verdiği kronolojiye de pek güvenilemez. Dante'nin yanılmaz diye vasıflandırdığı Livius'un bu eksikleri tarafsız bir araştırmacının gözünden kaçmaz. Ancak, Livius'un gayesi ilmî bir eser meydana getirmek değil, vatandaşlarına, vatanseverlik duygusu ile dolu mükemmel bir sanat eseri vermektir.

Zamanında demokratik idarenin içine düştüğü keşmekeşten nefret etmekle beraber, kırallığı da Roma topluluğu için katlanılmaz bir idare şekli olarak gören Livius, sıhhatli bir demokrasi taraftarıdır. Ona göre her şeyde olduğu gibi devlet idaresinde de ölçülü olmak gerektir. Her zaman ve her yerde ifratın karşısındadır: "İnsan topluluğunun tabiatı budur: Ya sefilâne itaat eder ya da mağrur bir şekilde hükmeder; ikisinin ortası olan hürriyeti ne ölçülü bir şekilde ele geçirmeyi ne de onu elinde tutmayı bilir (Liv. ab urbe condita 24, 25, 8)."

Roma'nın kuruluşu ve bunu takip eden yıllara ait bilgilerin hiç bir vesikaya dayanmadığını bilen Livius, zamanına kadar gelmiş olan efsaneleri, derin araştırmalara girişmeden, makul bir şekilde işlemeye çalışmıştır. Eski devrin, saygıya değer bulduğu dinî düşüncelerine karşı yakınlık duymuş, onları eserinde sade ve geleneğe uygun bir şekilde ifade etmiştir. Bu husus onu, tarihte sadece kuru ger-

çeği aramaya değil, aynı zamanda insanların davranışlarında örnek olacak misalleri arayıp okuyucunun gözü önüne serme yoluna sevk etmiştir. Eserinde, küçük bir devlete büyüklük temin eden, onu princeps terrarum (= yer yüzünün önderi) yapan fazilet ve meziyetleri tasvir eder. Cumhuriyet devri Romalıları, o devrin ünlü kişileri, kanunlara sadık yöneticileri üzerinde durmuş ve bu arada acı gerçekleri de kendi milletine duyurmaktan geri kalmamıştır.

Livius'un eseri bazı maddî kusurlarına rağmen, şekil bakımından hayranlık uyandıracak mükemmelliğe sahiptir. Kullanacağı kelimeleri seçmekte usta olan Livius, olayları bol kelimelerle sade bir şekilde anlatırken onlara canlılık, heybet ve heyecan vermeyi bilmiştir. Tesirli olmak için gösterdiği bütün çabaları onun tabîî olmasını engellemiştir. Onun ifadesi, tarih için bir opus oratorium (= belagat sanatı) diyen Cicero'nunki ile karşılaştırılacak olursa, dile gelişme imkânı sağladığı, tarih uslubunun gelişmesine yardım etmiş olduğu görülür. Şairane uslûbu, bilhassa ilk on kitapta eski devrin tasvirine tabîî bir arkaizm havası verir. Geçmiş olayların, teker teker canlı bir şekilde anlatılışı, araya serpiştirilen ve konuşanın psikolojik durumunu, tarafların karşılıklı taleplerini, dinî ahlâkî ve politik prensiplerini tasvir etmeye yarayan nutuklar esere canlılık verir. Tamamen şahsî buluşa dayanan, kısmen geleneğe bağlı olan bu nutuklar, okuyucuya hem olaylara tam olarak nüfuz etme, hem de her devrin, her memleketin insanlarını ayrı ayrı tanıma fırsatını verir. Bu nutuklarda görülen belagat, O'nun Demostenes ve Cicero'yu boşuna okumamış olduğunu, hitabet tahsilinden gerektiği gibi faydalandığını açıkça ortaya koymaktadır. Hayatı üzerinde derin etkisi olan bu büyük eserin her tarafında uslûp aynı seviyede değildir. Bazı kısımlar, bilhassa Kartaca savaşlarının anlatılışı bugün bile okuyucu üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Bununla beraber bazı taraflar daha az tesirlidir, fakat, eserde okuyucuyu tamamen kayıtsız bırakacak bir kısım yoktur.

Eseri ile vatandaşlarına bilgi vermekten ziyade, onlarla sohbet etmek, manevî gelişmelerini sağlamak gayesini güden Livius, yalnız Romalıların değil, bütün kültürlü insanların faydalanacağı ölmez bir eser bırakmıştır. Ünü, daha hayatta iken, Roma imparatorluğunun en ücra köşelerine kadar yayılmıştır. Plinius'tan öğrendiğimize göre bir İspanya'lı, sadece Livius'u görmek için memleketinden kalkıp Roma'ya gelmiş ve gördükten sonra da hemen geri dönmüş (Plin ep. 2, 3, 8). Ünlü yazarlar onun tarihini, temiz ruhunu, hitabet sanatını,

ince psikolojik tasvirlerini hararetle överler. Roma tarihini bütünü ile içine alan ve cazip bir şekilde anlatan bu eser, cumhuriyet devri için önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Biz burada Livius'un tarih yazmaktaki gayesini bizzat kendisinden öğrenmek amacı ile birinci kitabın ve aynı zamanda bütün eserin önsözünün tercümesini veriyoruz. Fakat, bundan evvel, daha iyi anlaşılacağı düşüncesi ile, kısaca Roma'nın durumundan bahsetmek istiyoruz.

Asırlar boyunca Romalıların yaptıkları iç ve dış savaşlar, dinî ve ahlâkî yönden gerilemelerine sebep olmuştur. Doğudan gelen tesirlerle dinin eski kuvveti kalmamış, aile bağları gevşemiş, devlet işlerinde kadınların tesiri hissedilir hale gelmiş, kumar kanunî müdahaleyi gerektirecek kadar yaygın bir hal almıştır. İ.Ö. III asrın sonu ve II asrın başında görülen bu durumu, Romalıların atalarının yolundan ayrılmış olmaları neticesinde meydana geldiği kanaatında olan Cato, örf ve âdetlerin muhafazası, eğitimde mos maiorum'un esas tutulması için gayret göstermiş, fakat istenilen sonuca ulaşamamıştır. O zaman Roma'nın içine düştüğü durumu gören daha başka kimseler de vardır. Bunların başında Scipio Africanus Minor gelmektedir. Scipio ve onun gibi düşünenler sadece geleneklere bağlılığın bir toplumu kurtaramayacağını, daha ziyade vatandaşların öğretim ve eğitim sayesinde iyi vatandaş olma yeteneğini elde etme imkânına sahip olabileceğini anlamış oldukları için, sanat ve felsefe yolu ile vatandaşlarını eğiterek toplumun dertlerine çare bulmağa çalışmışlardır. Fakat, bilhassa Cato'nun şiddetle karşı durduğu bu görüşe Romalılarca gerekli ilgi gösterilmemiştir. Augustus devrine gelinceye kadar sanatla, edebiyatla ilgilenmek utanç verici bir meşgale addedilmiş, Cato'dan çok daha sonra yaşamış olan Cicero bile edebiyatla ilgilenmesini mazur göstermek ihtiyacını duymuştur¹. Cato'dan Augustus devrine kadar geçen zaman zarfında vuku bulan iç ve dış savaşlar, isyan hareketleri cemiyet üzerinde derin tahribat yapmıştır. Cumhuriyetin son yıllarında ahlâk seviyesi çok düşmüştür. Artık senatörler memleket mes'eleleri ile değil, kendi menfaatleri ile ilgileniyorlardı; bir kısım senatörler toplantılara iştirak etmemekte mahzur görmüyorlardı. Halkın reyini satın almak

¹ Cic. pro Arc. poeta 12-13; De off. III, 1.

normal bir olay telâkki ediliyordu. Devlet hazinesini doldurmayı düşünen Romalının yerini, kendi kesesini doldurmayı gaye edinen Romalılar almıştı. An'anelere saygı kalmamış, felsefî kültürel dünya görüşü yerleşmemiş, aristokratlar safahata dalmıştı. Halkın bir kısmının elinde hiç bir devirde olmadığı kadar bol para vardı. Faizcilik rağbet gören bir meslek halini almıştı. Kara listelere göre öldürülenler için para verilmesi, muhterisleri adam öldürmeğe sevk ediyordu. Tanrılara karşı saygısızlık gün geçtikçe artıyor, mabetler dahi yağma edilmekten kurtulamıyorlardı. Kısaca, Roma ahlâken çökmüştü.

Bu durumda olan Roma topluluğuna bir nizam vermek vazifesi, Caesar'ın teşebbüsünden sonra, Augustus'a düşüyordu. Augustus, Roma'yı yüceltmek, eski haline tekrar kavuşturmak için gerekli teşebbüse girişmekte gecikmemiştir. Bir taraftan Scipioların yaptığı gibi kültürlü Romalıların, Maecenas sayesinde felsefe ve şiirle eğitilip iyi vatandaş olmalarını sağlamağa çalışırken, diğer taraftan da kültürsüz Romalıların iyi vatandaş olmasını din yolu ile temine gayret etmiştir. Ayrıca, daha evvel aynı amaçla Cato'nun gitmiş olduğu yolu da takip etmiş, yani ataları gibi faziletli kişiler olmak için, vatandaşlarına ihtiraslardan uzak bir hayat sürmeyi temin eden çiftçilikle meşgul olmayı, mos maiorum'a, geleneklere uygun bir hayat sürmeyi tavsiye etmiştir.

Augustus, vatandaşlarının kendi tavsiyelerine uymasını nasıl temin edecekti? Kanunlar koyup zor kullanarak başarıya ulaşamıyacağını elbette biliyordu. Hedefe ulaşacak emin yolun ikna etmek olduğunu da biliyordu. Bu maksatla kendisi gibi Roma'nın kurtulması için çalışan yazarları etrafında toplamış, onlara gerekli imkân ve itibarı sağlamıştır. Bu yazarlar, Augustus'un gerçekten Roma'yı kurtaracağına inanan şair Vergilius ile O'nun kadar inanmamakla beraber gene de tek çıkar yolu Augustus'a güvenmekte gören Horatius'tur. Bu iki şairin yanında bir de mazide yaşayan, bunu itiraftan çekinmeyen¹, atalarının faziletleri ile avunan, mazide yaşatmak suretiyle vatandaşlarına da o faziletleri hatırlatmak isteyen şair tarihçi Livius'u Augustus'un destekleyicisi olarak görmekteyiz.

¹ Ab urbe condita, 43, 13, 1 : Mihi vetustas res scribenti quo pacto anticus fit animus = Eski olayları yazarken bilmiyorum ruhum da nasıl "kadim" oluyor.

KURULUŞUNDAN BU YANA ROMA TARİHİ

I. Kitap

Ö N S Ö Z

Roma topluluğunun tarihini ta başlangıcından ele alıp sonuna kadar yazacak olsam, zahmete değer bir iş yapmış olur muyum, pek bilemiyorum; bilsem de söylemeye cür'et edemem. Çünkü konunun eski ve herkesçe bilinen bir konu olduğunu görüyorum, aynı zamanda yeni tarihçiler daima kendilerinin olayları daha çok aydınlığa çıkaracakları ve yazı yazmaktaki hünerleri sayesinde eskilerin kaba üslûbuna üstün gelecekleri inancındadırlar. Sonuç ne olursa olsun, gene de ben, yer yüzünün önderi olan bu topluluğun başarılarının hatırlanmasına gücüm yettiği kadar yardım etmiş olmaktan zevk duyacağım. Bunca kalabalık yazar arasında benim ünüm karanlıkta kalsa bile, adımlı gölgede bırakacak olanların asil ve önemli kişiler olduğunu düşünerek teselli bulurum. Bundan başka, ele aldığım konu pek çok emek sarfetmeyi gerektirmektedir; zira bu konu yedi yüz yıldan daha gerilere uzanmaktadır ve Roma pek küçük bir başlangıçtan, kendi büyüklüğü yüzünden ızdırap çekecek kadar büyümüş-tür. Okuyucuların pek çoğuna başlangıç çağı ile müteakip çağın olaylarının çok az zevk vereceğinden şüphem yok; çünkü onlar; çoktanberi bu itibarlı topluluğun kuvvetlerinin kendi kendini yok etmekte olduğu yeni çağların olaylarını okumak için sabırsızlanıyorlar. Her şeye rağmen ben, emeğime karşılık olarak, hiç olmazsa o önceki olaylara bütün benliğimle daldığım müddetçe, yazarken beni gerçekten ayıramasa bile huzursuz kılabilecek her türlü dertten kurtulmuş olarak, bunca senedir çağımızın şahit olduğu kötülüklerden kendimi uzak tutmak gibi bir mükâfat elde edeceğim.

Şehrin kuruluşundan, daha doğrusu kuruluşunun mukadder olduğu zamandan önceki, tahrif edilmemiş vesikalardan ziyade şairane efsanelerle süslü olarak anlatılan olayları ne reddetmek ne de teyit etmek niyetinde değilim. Eski çağın, insanî ve tanrısal olayları birbirine karıştırarak şehirlerin menşeyini yüceltme gayreti mazur görülür. Herhangi bir millete soyunu kutsallaştırmak ve kurucularını tanrılar arasına katmak izni verilse, Mars'ı kendi atası veya kurucusunun babası olarak ilân ettiğinde, Roma toplumu öyle büyük bir

savaş ününe sahiptir ki, insan soyları bir tepki göstermeden buna da katlanacaklardır, tıpkı onun hükümlerine katıldığı gibi.

Nasıl mütalâa edilirse edilsin, ne hükme varılırsa varılsın, bu ve buna benzer efsanelere ben pek önem verecek değilim. Bana kalırsa, herkes imparatorluğun nasıl bir hayat tarzı ve nasıl gelenekleri olduğu, harpte ve sulhta nasıl kahramanlar sayesinde, hangi yollardan doğup geliştiği konusu üzerine gücü yettiği nispette dikkatle eğilmelidir. Bundan sonra, evvelâ yavaş yavaş ahlâkın bozulması ile geleneklerin güçten düşmesini, sonra da ne kusurlarımıza ne de onların tashihine tahammül edemediğimiz bu çağa gelinceye kadar gitgide nasıl çöktüğünü ve baş aşağı gitmeye başladığını yürekten takip etsin. Tarihi tanımakta insanı selâmete ulaştıran ve faydalı olan şey, ibret alınacak her misali parlak bir anıta yerleştirilmiş olarak görmektir: insan oradan kendisi ve devleti için örnek alabilir; girişilmesi ve sonucu utanç verici olan çekinilecek şeyi oradan öğrenebilir. Ayrıca, ya üzerime aldığım işe karşı duyduğum sevgi beni yanıltıyor, ya da hiç bir zaman Roma'dan daha büyük, daha kutsal, iyi misallerden yana daha zengin bir devlet mevcut olmadı ve hiç bir devlete tamah ve sefahat bu kadar geç girmede, Roma'dan başka hiç bir devlette orta hallilik ve tutumluluk bu kadar uzun zaman bu kadar büyük itibara sahip olmadı: öyle ki servet ne kadar az ise tamah da o kadar az idi. Ancak son zamanlarda Roma'ya servet; hırsı, aşırı arzular; lüks ve sefahat yüzünden her şeyi yok etme ve yok olma arzunu getirdiler.

Lüzumlu fakat hoş gitmeyecek olan bu şikâyetler giriştiğim büyük eserin hiç olmazsa baş kısmında bulunmasınlar. Tanrı ve tanrıçalara hayırlı uğurlu olması dilek ve niyazları ile işe başlamak, şairlerde olduğu gibi bizde de âdet olsa idi, onlardan bu kadar büyük işe başlarken bana mutlu başarılar ihsan etmelerini dilerdim.